

OSADNICTWO WCZESNOŚREDNIOWIECZNE NAD JEZIOREM WOJNOWICKIM

THE EARLY MEDIEVAL SETTLEMENTS AT THE WOJNOWICE LAKE

ABSTRACT. The article aims to present the results of rescue excavations of Early Medieval sites located in the area of the planned reservoir „Wonieść” (Great Poland) and carried out in the years 1976–1980. In particular, the results of excavations of remains of a metallurgical settlement at Wojnowice 2, Osieczna commune, are discussed.

W 1974 roku, gdy zapadła decyzja o rozpoczęciu budowy zbiornika retencyjnego „Wonieść”, zostały podjęte ratownicze prace archeologiczne na obrzeżu jezior, mających tworzyć przyszły zbiornik. Prace te, wynikające z obowiązku ustawowego, były ograniczone do obszaru przewidzianego do zatopienia. Oficjalnym ich wykonawcą było Leszczyńskie Towarzystwo Kulturalne, prace zaś prowadzone były przez ekipy archeologów z Poznania, pod nadzorem specjalnie powołanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lesznie Koordynatora Badań Archeologicznych. Funkcję tę sprawowała dr E. Kihl-Szymańska. Badania finansował inwestor – Wojewódzki Zarząd Inwestycji Rolnych w Lesznie.

Przeprowadzone pospiesznie w 1974 r. badania powierzchniowe nie doprowadziły, jak się później okazało, do rejestracji wszystkim reliktyw osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego. Penetracją objęto zresztą jedynie teren bezpośrednio zagrożony. Wówczas zlokalizowano 24 stanowiska o bardzo różnej chronologii, w tym około 10 stanowisk wczesnośredniowiecznych skupionych głównie przy północnym skraju Jeziora Wonieskiego¹.

Archeolodzy rozpoczęli akcję wykopaliskową w 1976 r. – z opóźnieniem – gdy prace ziemne na obszarze zbiornika już się rozpoczęły i zachodziła obawa, że niektóre stanowiska mogły zostać zdewastowane. Na pewno jedno stanowisko wczesnośredniowieczne zostało zniszczone całkowicie. Po ponownym przeprowadzeniu rozpoznania powierzchniowego wytypowano kilka obiektów do badań ratowniczych. Wśród nich znalazły się 2 stanowiska wczesnośredniowieczne (Wojnowice 2 i 3), zlokalizowane nad Jeziorem Wojnowickim oraz jedno wczesnośredniowieczne (Jezierzyce 2) i jedno średnio-

¹ Kihl-Szymańska 1979.

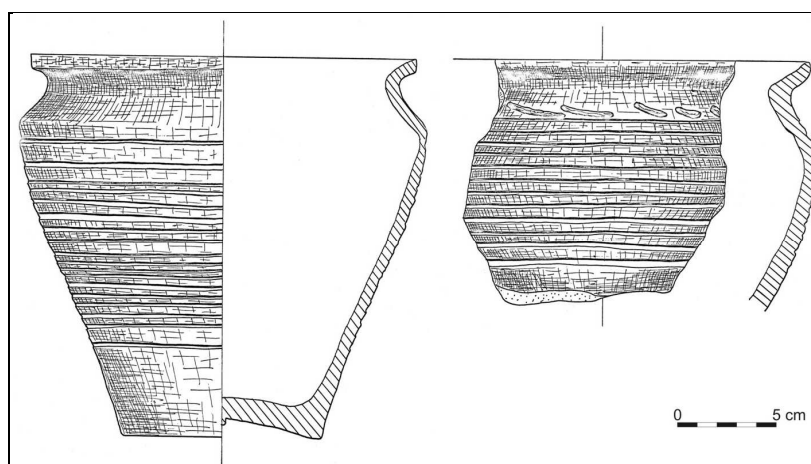


Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk wczesnośredniowiecznych i średniowiecznych badanych w ramach programu „Wonieść”

Abb. 1. Wonieść, pow. Leszno. Die Lage der mittelalterlichen Fundplätze im Rahmen des Projektes „Wonieść”

wieczne (Jezierzyce 4), położone nad sąsiadującym od północy Jeziorem Jezierzycyckim (ryc. 1). Prace terenowe w ramach projektu „Wonieść” trwały do 1980 r. i nie zostały dokończone, podobnie jak i sama inwestycja. W rezultacie nie wszystkie opracowania wyników badań zostały sfinalizowane i opublikowane (spośród interesujących nas obiektów opublikowano tylko materiały z Jezierzyc 4²). Pośrednio, efektem podjęcia projektu „Wonieść” było powstanie Pracowni Terenowej z siedzibą w Trzebinach koło Leszna (obecnie agencji poznańskiego Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków).

Stanowisko 3 w Wojnowicach położone jest na skłonie rynny jeziornej po zachodniej stronie południowego krańca jeziora. Przeprowadzono na nim tylko zakrojone na małą skalę prace rozpoznawcze, polegające na wykonaniu tzw. szczegółowej inwentaryzacji powierzchniowej terenu oraz założeniu jednego sondażu w celu sprawdzenia stratygrafii. W wyniku tych działań ustalono, że badany teren zamieszkiwany był z przerwami od okresu neolitu po czasy nowożytny, przy czym osadnictwo stopniowo obejmowało coraz wyżej położone partie terenu. Już w X w. znajdowała się tu niewielka osada otwarta. W sondażu uchwycono fragmenty dwóch jam, zapewne gospodarczych, zawierających ceramikę datowaną na fazę D, mającą dobre analogie na licznych stanowiskach XI-wiecznych z Wielkopolski (ryc. 2). Większość materiału zebranego w czasie inwentaryzacji szczegółowej pochodziła z fazy E (XII/XIII w.) oraz z czasów późniejszych (do XVIII w.). Osiedle to nie zostało dokładnie zbadane, ponieważ obiekt, położony na terenie prywatnym, znajdował się poza strefą bezpośredniego zagrożenia³.



Ryc. 2. Wojnowice, stan. 3. Ceramika z obiektów 1 i 2. Rys. A. Weber (wg Weber 1979)

Abb. 2. Wojnowice, pow. Leszno. Fpl. 3. Keramik aus den Befunden 1 und 2. Zeichn. (nach Weber 1979)

² Kirschke 1983.

³ Weber 1979.

Zniszczone całkowicie podczas pobierania żwiru na potrzeby inwestycji wonieskiej stanowisko (Wojnowice, bez numeru) nie było wcześniej znane. Znajdowało się po wschodniej stronie jeziora, bezpośrednio na wschód od drogi lokalnej prowadzącej do Zglińca, ok. 600 m od skrzyżowania tej drogi z szosą Osieczna – Krzywiń. Na podstawie zebranego z wybrzeża nielicznego materiału ceramicznego ustalono, że znajdowała się tam otwarta osada wczesnośredniowieczna z fazy E⁴. Przy okazji próby weryfikacji tego terenu zarejestrowano w okolicy jeszcze 6 innych śladów osadnictwa wczesnośredniowiecznego⁵. Najwartościowszy poznawczo materiał uzyskano podczas badań stanowiska 2 w Wojnowicach. Jest on częściowo tylko opracowany w formie sprawozdań konserwatorskich i prac magisterskich „do użytku wewnętrznego”⁶.

Stanowisko 2 w Wojnowicach położone jest przy południowym krańcu Jeziora Wojnowickiego, przy wschodnim jego brzegu, w pobliżu skrzyżowania szosy Osieczna – Krzywiń, z drogą lokalną biegnącą wzdłuż jeziora w kierunku północnym do miejscowości Zgliniec i dalej do Racotu. W tym miejscu rynna jeziorna tworzy ok. 30 m od brzegu płaską, terasową platformę szerokości ok. 40 m. Jej krawędź w czasie prowadzenia badań znajdowała się nieco ponad 2 m powyżej wody, której poziom w okresie nas interesującym był zapewne nieco wyższy. Wieloletnie uprawy rolne oraz okoliczne prace budowlane zniekształciły znacznie pierwotny krajobraz, niemniej daje się zauważyć, że terasa ta jest z trzech stron nieco osłonięta, otwierając się jedynie na wiatry zachodnie. Penetracja powierzchniowa ujawniła obecność materiału archeologicznego na powierzchni ok. 2,5 ha, z wyraźnym jego zagęszczeniem w najbardziej obniżonej centralnej partii terasy. W tym też rejonie skoncentrowano prace wykopaliskowe.

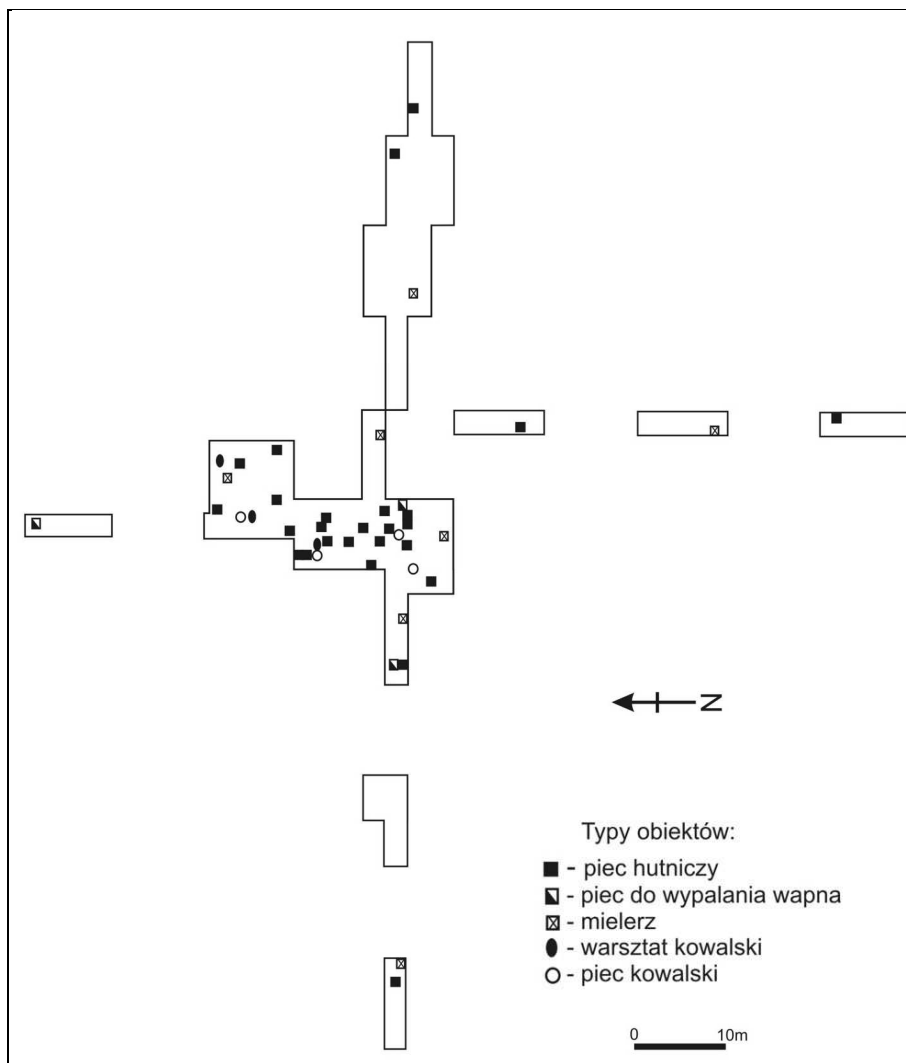
Badania trwały 4 sezony (1977–1980), w czasie których próbowano określić zasięg stanowiska oraz rozpoznać jego charakter. Zbadano ogółem powierzchnię 20 arów. Ustalono, że na terasie, której krawędź miejscami wzmocniono kamieniami oraz na jej skłonie, od strony jeziora znajdowały się pozostałości wczesnośredniowiecznej osady produkcyjnej. Jej użytkownicy specjalizowali się w wytopie i wstępnej obróbce kowalskiej żelaza (ryc. 3). Jako surowca używano rudy darniowej. Centrum osady o bardzo gęstej, miejscami trójfazowej zabudowie zajmowało prawdopodobnie ok. 5 arów (z czego zbadano 1,5 ara). Na pozostałej przestrzeni stwierdzono zabudowę jednofazową. Dokładnego zasięgu osiedla nie udało się ustalić ze względu na przerwanie prac w terenie.

Na stanowisku mimo silnego zniszczenia terenu pracami rolnymi była zachowana stratygrafia. Pod współczesnym humusem wystąpiły dwa poziomy próchniczne. Wyższy, zawierający szczątki naziemnych partii obiektów wczesnośredniowiecznych (w-wa II) – to zapewne pozostałość humusu z czasów egzystencji osady. Poniżej uchwycono poziom silnie zbielicowanej próchnicy (w-wa III), w obrębie której zarejestrowano 4 pochówki z okresu wpływów rzymskich. Lokalnie występowała warstwa IV – podglebie humusu z II/III w. n.e.

⁴ Weber 1979.

⁵ Kihl-Szymańska 1979, s. 87.

⁶ Jankowska 1980; Susek 1982; Makowiecki 1992; Zisopulu 1993.



Ryc. 3. Wojnowice, stan. 2. Rozmieszczenie obiektów związanych z hutnictwem żelaza (wg Susek 1982)

Abb. 3. Wojnowice, pow. Leszno. Fpl. 2. Verteilung der Im Zusammenhang mit der Erzverarbeitung stehenden Befunde (nach Susek 1982)

W trakcie prac odkryto pozostałości 115 obiektów, w tym 111 wczesnośrednio-wiecznych – wyłącznie o charakterze gospodarczym. Były to głównie „jamy”, które zaklasyfikowano do niżej opisanych kategorii.

1. Obiekty o kolistym zarysie i workowatym lub gruszkowatym przekroju, o średnicy ok. 1,2 m i głębokości dochodzącej do 2 m. Ich wypełnisko było wielobarwne z przewarstwieniami piaszczystymi w części dolnej i jednolite, szare z drobnymi frag-

mentami polepy i węglem drzewnym w części górnej. Na obwodzie zachowały się resztki glinianej lub plecionkowej wyściółki ścian.

2. Obiekty o mniej regularnym zarysie i nieckowatym przekroju – różnych rozmiarów. Wypełnisko zwykle dwuwarstwowe, z warstwą spalenizny w części górnej. Czasem w stopie obiektu rejestrowane były średniej wielkości kamienie w nieregularnym układzie. Na obwodzie czasem widoczne resztki glinianej wyściółki ścian. W wypełnisku zawsze obecne były liczne fragmenty żużla i szlaki żelaznej.

3. Niewielkie jamy o kolistym zarysie i półkolistym przekroju, wypełnione piaszczystą próchnicą.

4. Duże, czworokątne w zarysie i w przekroju, płytke obiekty o bardzo jednolitym, ciemnoszarym wypełnisku, zawierającym rozdrobnioną polepę i węgiel drzewny.

5. „Paleniska” kamienne, w wypełnisku bardzo intensywna spalenizna, a także – zawsze – liczne fragmenty żużla i szlaki żelaznej.

6. Dołki posłupowe.

W południowo-wschodniej części badanego terenu odkryto ponadto ślady ogrodzeń wykonanych w konstrukcji plecionkowej, których przeznaczenia nie udało się bliżej określić. W 48 obiektach, także tych nienależących do typu 2 i 5, wystąpiły znaczne ilości żużla i szlaki. Ich szczegółowa analiza (także przeprowadzone – niestety w bardzo skromnym zakresie – badania fizykochemiczne) pozwoliła na dość dokładną ich klasyfikację i powiązanie z kolejnymi etapami procesu technologicznego⁷. Stwierdzono, że na stanowisku odbywał się pełny proces hutniczy od przygotowania rudy po nawęglanie wytopionej surówki. Udało się także pewnie zidentyfikować i powiązać z hutnictwem 41 obiektów, określając ich funkcję w łańcuchu technologicznym.

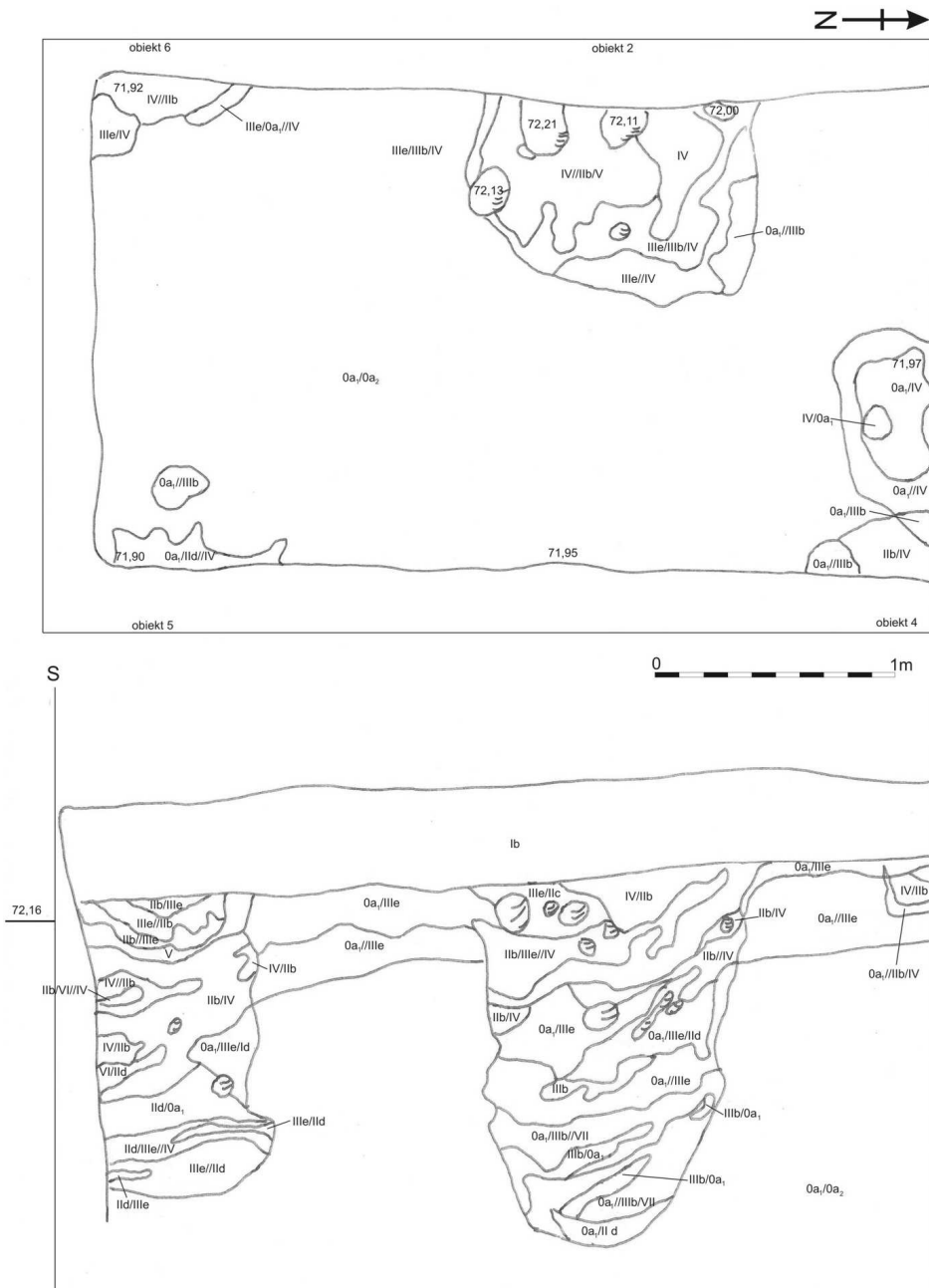
Wśród wymienionych 41 obiektów wyróżniono 7 mielerzy i 2 wapienniki, 27 pieców do wypalania wsadu (dymarek) oraz 5 obiektów, w których wyprażano łupkę żelazną i ewentualnie wykonywano inne prace kowalskie (ryc. 4).

Obiekty związane z przygotowaniem wytopu (mielerze i piece do wypalania wapna, służącego jako topnik) ulokowane były na peryferiach osiedla. Największy mielerz (ob. 27/2) zlokalizowany był nisko, niemal przy ówczesnym brzegu jeziora. Stwierdzono używanie dwóch odmian tych obiektów: naziemne (lekko zagłębione w podłoże) i głębokie – jamowe. Wspomniany obiekt należał do tej drugiej odmiany; miał dno i ścianki zagłębienia wyłożone kamieniami polnymi, a jego wnętrze wypełniała warstwa węgla drzewnego, zachowanego przy spągu w dużych kawałkach. Najwyraźniej po ostatnim wypale piec nie został opróżniony.

Piece dymarskie występowały w skupiskach po kilka sztuk. Konstruowane były według jednego wzorca, odbiegającego nieco od obiektów o tym samym przeznaczeniu, znanych z innych wczesnośredniowiecznych ośrodków hutniczych z ziem polskich⁸. B. Su-

⁷ Susek 1982.

⁸ Rauhut 1958.



Ryc. 4. Wojnowice, stan. 2. Fragment wykopu 34. Obiekty związane z hutnictwem. Legenda: I – próchnica współczesna; IIa-d – próchnica o różnym stopniu zbielicowania; III a-e – piasek z różną domieszką próchnicy; IV – spalenizna; V – polepa; VI – popiół; VII – il jezierny; 0 a-c – skała macierzysta (piasek, żwir, glina). Zaszrafiowano kamienie. Rys. D. Jankowska

Abb. 4. Wojnowice, pow. Leszno. Fpl. 2. Teil des Schnittes 34. Mit der Erzverarbeitung im Zusammenhang stehenden Befunde. I – heutiger Humus; IIa-d – in unterschiedlichem Maße ausgebleichter Humus; III a-e – Sand mit Humusanteil; IV – Brandschicht; V – Lehm; VI – Asche; VII – Seeton; 0 a-c – anstehender Boden (Sand, Kies, Ton). Schraffiert: Steine. Zeichn. D. Jankowska

sek⁹ zaproponowała określić je mianem „pieca wojnowickiego”. Według dokonanej przez nią rekonstrukcji były to obiekty wielokrotnego użytku, kopułowe, z dolną częścią zagłębioną w ziemię, ze sztucznym nadmuchem. Ich pełna wysokość oscylowała koło 1,10 m (część naziemna – ok. 0,50 m). Dno i ścianki pieca, wykonane z faszyny oblepionej gliną schudzoną grubym tłuczniem i trawą, miały grubość dochodzącą do 15 cm. Wewnątrz silnie wypalone i pokryte warstwą żużla, na zewnątrz zachowały się w stanie niemal „surowym”. Nawiew wymagał użycia dwóch dysz o długości ok. 18 cm, wmontowanych w ściankę w dolnej części pieca i połączonych ze skórzanymi miechami. W piecu, o kubaturze ok. 0,60 m³ uzyskiwano temperaturę do 1400°C. Żelazo gromadzące się w dolnej części pieca wydobywano, rozbijając część ściany, po czym przez ten sam otwór usuwano szlakę i przygotowywano urządzenie do kolejnego wytopu.

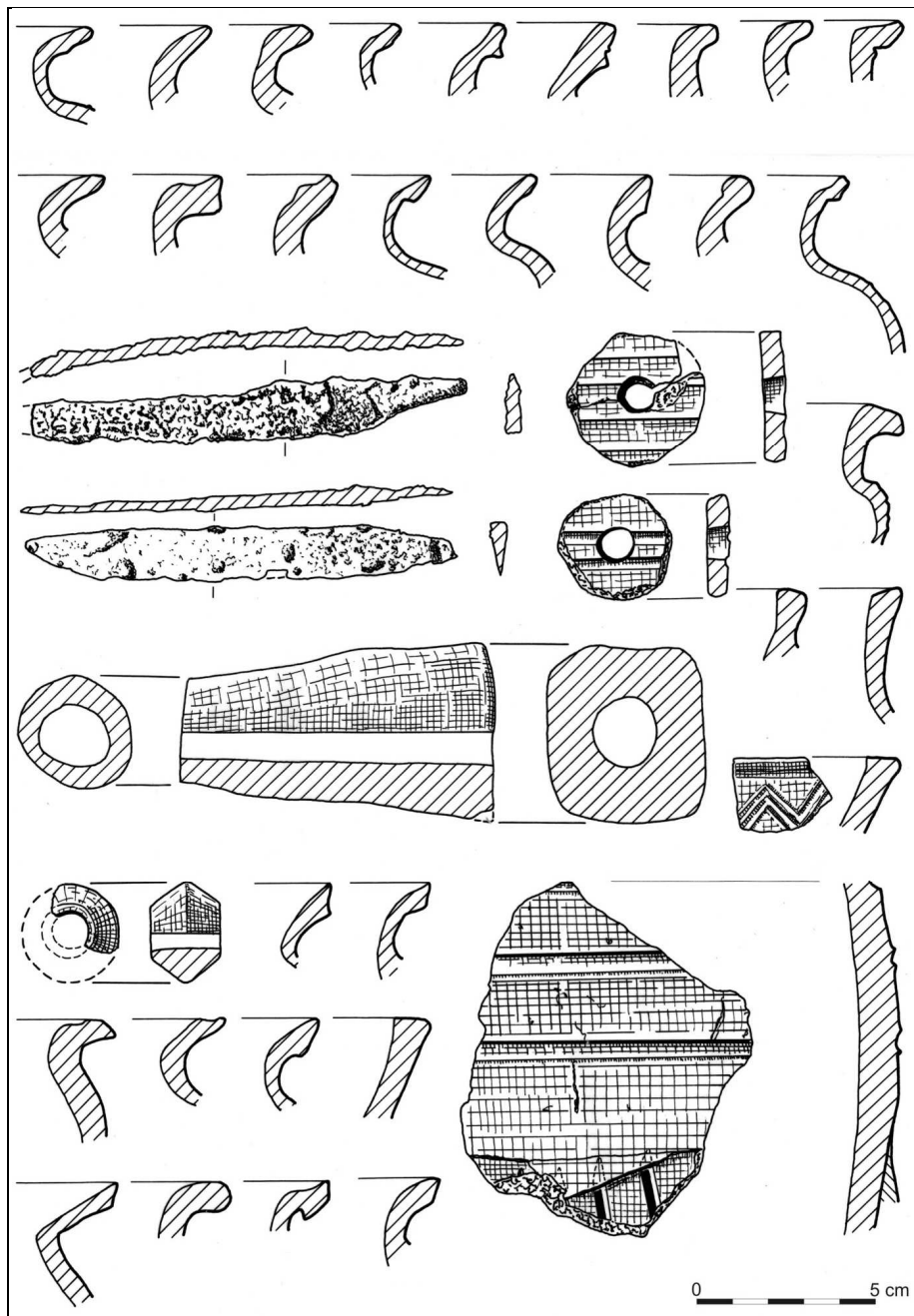
Obiekty związane z kowalstwem, służące głównie do wyprażania łupki wystąpiły w dwóch odmianach – płaskich kamiennych palenisk i głębszych jam o ściankach również wykładanych kamieniami, w których można było uzyskać wyższą temperaturę. Obok każdego znajdował się płaski kamień, służący jako kowadło. Wyciągniętą z dymarki łupkę miękkiego żelaza cechującego się znaczną plastycznością i ciągliwością wielokrotnie rozgrzewano i przekuwano, usuwając resztki żużla. W trakcie tych czynności żelazo ulegało równocześnie nawęgleniu i stawało się twarde. W końcu łupkę hartowano, używając w tym celu zapewne głównie wody z jeziora.

Na stanowisku nie znaleziono narzędzi kowalskich. Pozyskane przedmioty metalowe pochodzą przeważnie spoza obiektów i są bardzo silnie skorodowane, co często uniemożliwia ich identyfikację. Są wśród nich półwytwory (sztabki żelazne) oraz proste przedmioty, takie jak gwoździe, haczyki, okucia, noże itp. Można by sądzić, że miejscowi kowale nie mieli specjalnych kwalifikacji. Niemniej ze stanowiska pochodzi kilka bardziej skomplikowanych technicznie wytworów (m.in. nożyce i ostroga), które mogły, lecz nie musiały być wykonane na miejscu (ryc. 7). Wiele przesłanek wskazuje na to, że osiedle zostało opuszczone planowo, być może ze względu na wyczerpanie się pobliskich pokładów rudy darniowej, i wszystkie wartościowe przedmioty zostały stąd zabrane. Pozyskane w trakcie wykopalisk przedmioty to rzeczy zgubione lub porzucone jako bezużyteczne.

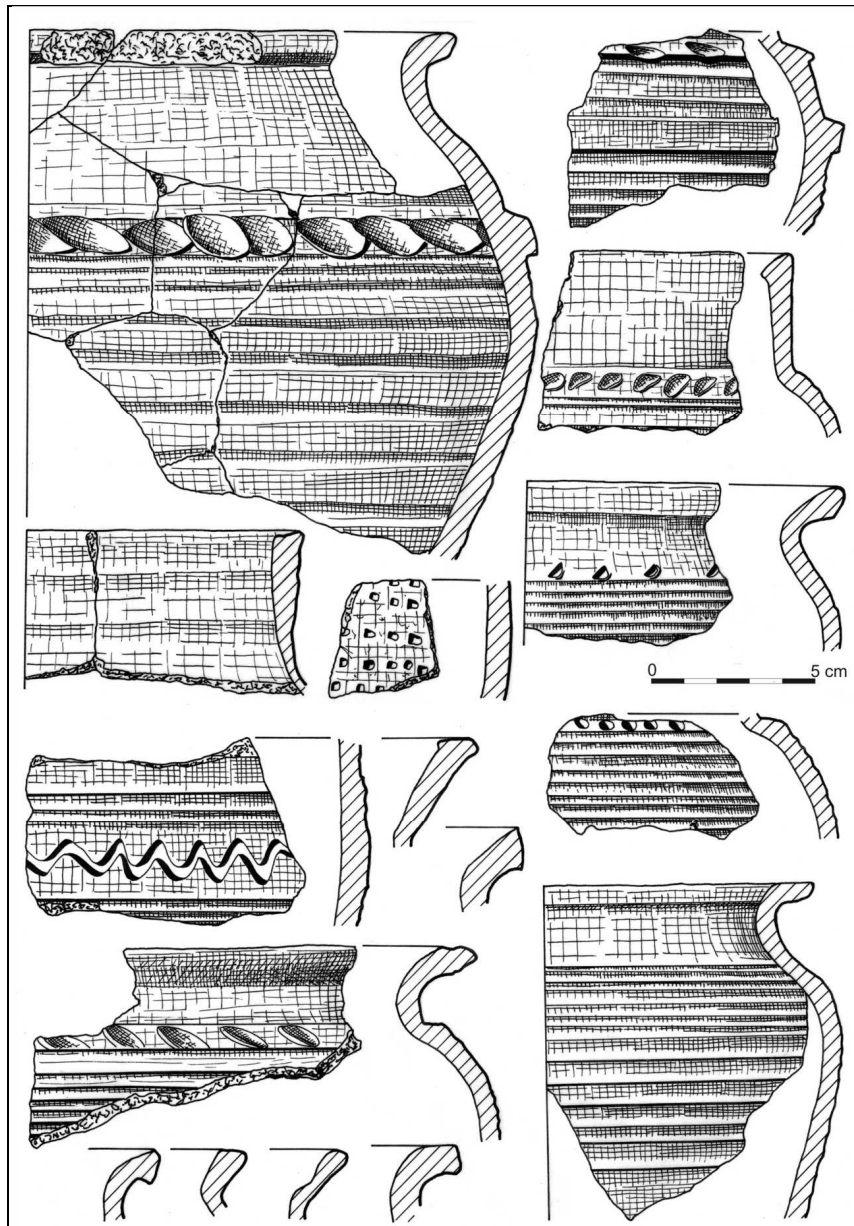
Wśród 12 481 fragmentów ceramiki pozyskanej w trakcie prac wykopaliskowych ponad 92% stanowiły ułamki naczyń całkowicie obtaczanych, a ok. 7,5% – toczonych. Śladowo wystąpiły fragmenty garnków lepionych ręcznie lub obtaczanych częściowo. Ceramika toczona, datowana na przełom XV/XVI w., wystąpiła praktycznie tylko w warstwie humusowej¹⁰. Jej pochodzenie można wiązać z prowadzonymi na terenie stanowiska pracami rolnymi. Na podstawie analizy ceramiki pochodzącej tak z obiektów, jak i z warstw kulturowych można stwierdzić, że mamy do czynienia z relikami osiedla założonego na terenie wcześniej niezamieszkanym (znajdowało się tu wcześniej,

⁹ Susek 1982.

¹⁰ Zisopulu 1993.



Ryc. 5. Wojnowice, stan. 2. Wybór materiału ruchomego. Rys. J. Wierzbicki
 Abb. 5. Wojnowice, pow. Leszno. Fpl. 2. Fundauswahl. Zeichn. J. Wierzbicki



Ryc. 6. Wojnowice, stan. 2. Wybór materiału ruchomego. Rys. J. Wierzbicki
Abb. 6. Wojnowice, pow. Leszno. Fpl. 2. Fundauswahl. Zeichn. J. Wierzbicki

jak wspomniano, jedynie małe cmentarzysko z młodszego okresu wpływów rzymskich). Osiedle funkcjonowało stosunkowo krótko, prawdopodobnie ok. 50 lat, w okresie tzw. fazy E, datowanej na XII i 1. poł. XIII w. (ryc. 5 i 6). Materiał ceramiczny mieści się w całości w typie wyrobów charakterystycznych dla wspomnianego okresu i ma liczne analogie na stanowiskach z terenu Wielkopolski i Dolnego Śląska. Warto odnotować obecność stosunkowo licznych naczyń opatrzonych znakami garncarskimi. Znaki wystąpiły w dziesięciu wariantach¹¹. Są to bardzo proste i „długowieczne” symbole, najczęściej w kształcie krzyża lub krzyża wpisanego w koło, których rodowód na takich stanowiskach, jak Gdańsk, Gniezno czy Wrocław sięga X wieku¹² oraz układów krótkich linii, przypominających pismo chińskie. Opierając się na ustaleniach Z. Kołosówny-Szafrańskiej, akceptowanych także przez A. Buko¹³, można przypuszczać, że na omawianym stanowisku wystąpiła ceramika wytworzona przez przynajmniej dwa pokolenia garncarzy, co może być pewną przesłanką przy ocenie czasu użytkowania osiedla. Przedmiotów będących bardziej precyzyjnymi datownikami znaleziono niewiele. Jest wśród nich m.in. ostroga typu II odmiany 4 według Z. Hilczerówny¹⁴, datowana na fazę E (ryc. 7), moneta – małeńki srebrny brakteat o zatartym stemplu, będący według W. Kiersnowskiego¹⁵ w obiegu od połowy XII w. oraz (pochodząca niestety ze złoza wtórnego) brązowa pozłacana plakietka z ornamentem romańskim (ryc. 8). Wykonano ją w końcu XII w., ale, ze względu na długi czas użytkowania i to w różny sposób, należy raczej przyjąć, że na stanowisku znalazła się dopiero w początkach wieku XIII¹⁶. Przedmioty te umożliwiają zawężenie chronologii stanowiska do początku XIII wieku.

Jak wspomniano, na stanowisku nie zidentyfikowano obiektów mieszkalnych. Właściwe osiedle, zamieszkiwane przez wczesnośredniowiecznych hutników i ich rodziny, musiało się znajdować w innym miejscu. Sytuacja taka wydaje się całkowicie zrozumiała – chciano uniknąć skutków uciążliwego sąsiedztwa dymarek i nie ryzykować zagrożenia pożarem. Trudno oszacować, jak daleko mogła się ta osada znajdować. Wspomniane już, zniszczone przez wywózkę żwiru stanowisko z fazy E, sądząc z rozmiarów wybieżyska, nie było rozległe, niemniej zapewne właśnie tam znajdowała się niewielka osada stanowiąca zaplecze mieszkalne dla stanowiska 2. Niewykluczone, że należałoby także zwrócić baczniejszą uwagę na znajdujące się dokładnie po drugiej stronie jeziora wspomniane już, nie rozpoznane dostatecznie stanowisko 3. W trakcie badań powierzchniowych w najbliższej okolicy nie natrafiono na dalsze ślady osadnictwa o odpowiedniej intensywności i zgodności chronologicznej. W tym rejonie nie lokalizuje się także żadnej miejscowości, wymienianej w średniowiecznych dokumentach.

¹¹ Zisopułu 1993.

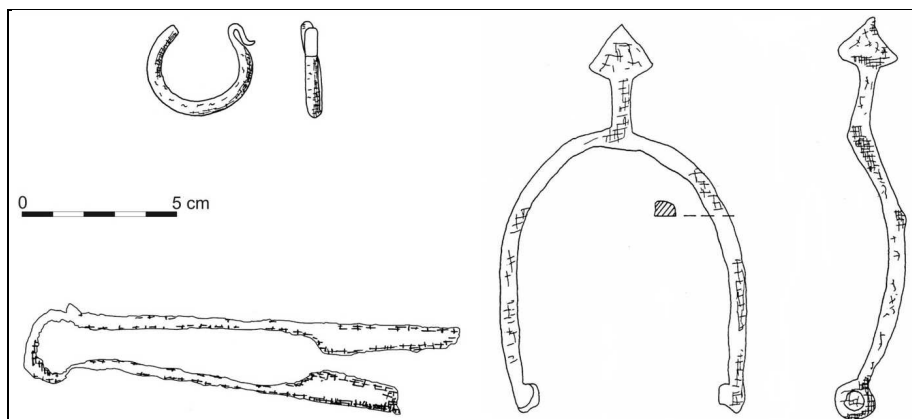
¹² Kołosówna-Szafrańska 1950; Lepówna 1959.

¹³ Buko 1990, s. 341.

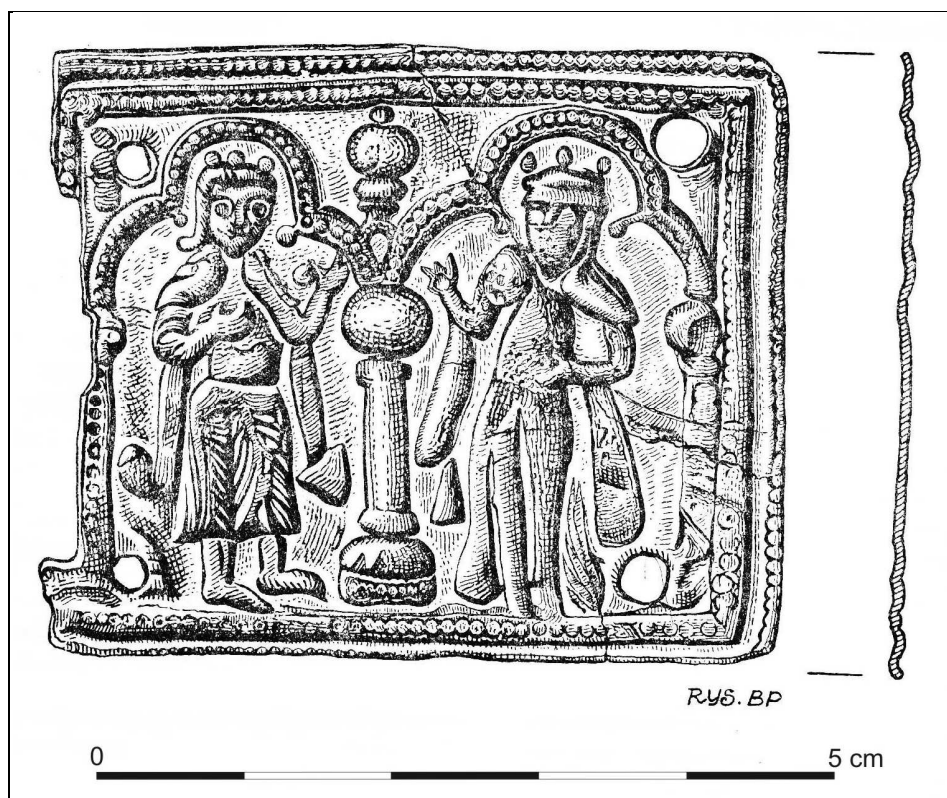
¹⁴ Hilczerówna 1956.

¹⁵ Kiersnowski 1960, s. 297.

¹⁶ Jankowska 1979, s. 335–339.



Ryc. 7. Wojnowice, stan. 2. Wybór zabytków wydzielonych
 Abb. 7. Wojnowice, pow. Leszno. Fpl. 2. Fundauswahl



Ryc. 8. Wojnowice, stan. 2. Plakietka romańska. Rys. B. Promiński
 Abb. 8. Wojnowice, pow. Leszno. Fpl. 2. Romanische Plakette. Zeichn. B. Promiński

Trudno ustalić, czyją własnością były w tym czasie tereny wokół Jeziora Wojnowickiego. Posiadłości swe miały w tym rejonie zarówno opactwo w Lubiniu¹⁷, jak i kasztelania krzywińska. W żadnym ze znanych dokumentów jednak nie ma wzmianki o osiedlu, które udało się archeologicznie zidentyfikować na stan. 2. Nie ma także informacji o dostarczaniu przez miejscową ludność daniny w żelazie, choć – jak się wydaje – niektóre grody kasztelańskie z Wielkopolski i środkowej Polski taką dziesięcinę pobierały¹⁸. Jest to o tyle istotne, że szacuje się, iż ilość żelaza uzyskiwana na stanowisku 2 była dość znaczna (większość zarejestrowanych tam urządzeń hutniczych to konstrukcje wielokrotnego użytku), przekraczająca być może zapotrzebowanie własne wytwórców. Z. Perzanowski wspomina jednak, że w większości wsi należących do opactwa w XII i XIII w. znajdowały się kuźnie. Hutnicy z Wojnowic mogli więc pracować na potrzeby kowali wiejskich.

BIBLIOGRAFIA

- Buko A.
1990 *Ceramika wczesnopolska. Wprowadzenie do badań*, Wrocław.
- Hilczerówna Z.
1956 *Ostrogi polskie z X–XIII wieku*, Poznań.
- Jankowska D.
1979 *Zabytek sztuki romańskiej z Wojnowic*, „Slavia Antiqua” t. XXVI, s. 335–339.
1980 Wojnowice, stanowisko 2, gmina Osieczna, województwo leszczyńskie. Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych w latach 1977–1979, cz. I i II, Poznań (maszynopis w archiwum Instytutu Prahistorii UAM).
- Kiersnowski R.
1960 *Pieniądz kruszcowy w Polsce wczesnośredniowiecznej*, Warszawa.
- Kihl-Szymańska E.
1979 *Ratownicze badania archeologiczne prowadzone na terenie budowy zbiornika zalewowego „Wonieść” w latach 1976–1978*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, t. XXVIII, s. 84–90.
- Kirschke B.
1983 *Ceramika późnośredniowieczna z osady w Jezierzycach, stan. 4, woj. Leszno*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, t. XXXI, s. 88–103.
- Kołosówna-Szafrańska Z.
1950 *Z badań nad znakami garncarskimi z okresu wczesnodziejowego*, „Slavia Antiqua”, t. II, s. 438–452.
- Lepówna B.
1959 *Wczesnośredniowieczne znaki garncarskie ze stan. 1 w Gdańsku*, (w:) *Gdańsk wczesnośredniowieczny*, t. I, red. J. Kamińska, s. 29–54.
- Makowiecki D.
1992 *Zwierzęce szczątki kostne z Wojnowic, woj. leszczyńskie, Poznań* (maszynopis w archiwum Instytutu Prahistorii UAM).

¹⁷ Perzanowski 1978.

¹⁸ Zbierski 1957, s. 23.

Perzanowski Z.

1978 *Opactwo benedyktyńskie w Lubiniu. Studia nad fundacją i rozwojem uposażenia w średniowieczu*, Wrocław.

Rauhut L.

1957 *Studia i materiały do historii starożytnego i wczesnośredniowiecznego hutnictwa żelaza w Polsce*, „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa”, t. I, s. 183–293.

Susek B.

1982 *Produkcja żelaza w osadzie wczesnośredniowiecznej w Wojnowicach (stanowisko 2) koło Osiecznej*, Poznań (maszynopis pracy magisterskiej w Instytucie Prahistorii UAM).

Weber A.

1979 *Sprawozdanie z badań archeologicznych na stanowisku 3 w Wojnowicach, gm. Osieczna, woj. Leszno, Poznań* (maszynopis w archiwum Instytutu Prahistorii UAM).

Zbierski A.

1957 *Stan badań nad historią górnictwa i hutnictwa w Polsce wczesnośredniowiecznej*, „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa”, t. I, s. 13–38.

Zisopulu K.

1993 *Materiały ruchome z osad średniowiecznych w Wojnowicach, gm. Osieczna, województwo leszczyńskie (stanowisko 2)*, Poznań (maszynopis pracy magisterskiej w Instytucie Prahistorii UAM).

DIE FRÜHMITTELALTERLICHE BESIEDLUNG AM WOJNOWICKIE-SEE

Zusammenfassung

Das Rückhaltebecken „Wonieść“ befindet sich in Großpolen, im Gebiet der LeszczyńskiE-Seenplatte. Nach den Plänen von 1974 sollte es eine Rinne mit den Seen Wojnowickie, Jezierzycie und Wonieskie einnehmen, sein Bau wurde aber nicht vollendet. Von 1976 bis 1980 fanden in dem Areal Rettungsgrabungen statt, die dann aber unterbrochen wurde; das meiste Fundmaterial blieb aus verschiedenen Gründen unpubliziert.

Im Rahmen der Geländeforschungen wurden drei frühmittelalterliche Fundplätze (Wojnowice 2 und 3 sowie Jezierzycie 2) untersucht. Das wichtigste Material lieferte der Fundplatz Wojnowice 2, eine Produktionssiedlung. Seine Bewohner waren auf Raseneisenerzverhüttung und Eisenverarbeitung spezialisiert. Am Ort fand der gesamte Verarbeitungszyklus von der Erzgewinnung über die Kohlenstoffanreicherung im Metall bis hin zur Köhlerei statt.

Bei den nicht abgeschlossenen Grabungen wurden 111 frühmittelalterliche Befunde ausschließlich wirtschaftlichen Charakters erfasst. Es ließen sich sieben Meiler, zwei Kalkbrennöfen und 27 Rennfeueröfen identifizieren, hinzukommen 5 Objekte, in denen Eisen zerkleinert und eventuell weitere Schmiedearbeiten vorgenommen wurden.

Die Siedlung bestand etwa 50 Jahre. Sie kann in die Stufe E (12. Jh.–erste Hälfte 13. Jh.) datiert werden. Ihr Besitzer ließ sich nicht feststellen, er ist in den mittelalterlichen Quellen nicht erwähnt. Sie könnte zur Abtei Lubiń oder der Kastellanei von Krzywín gehört haben.

Dobrochna Jankowska

Instytut Prahistorii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, Poland